

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK
ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
FOLYÓIRATA

LIV. ÉVFOLYAM
9. SZÁM

BUDAPEST, 1941.
SZEPTEMBER

De La Salle tanítóképzői.

Bizonyára nem lesz érdektelen néhány szót szólni arról a férfiről, aki az első modern értelemben vett tanítóképzőt Európában megalapította. Nemcsak emlékét idézzük, hanem a magyar neveléstörténetnek is szolgálatot vélünk tenni, mikor De La Salle Szent János képző-intézeti alapításairól és alapítási kísérleteiről szólnunk.

De La Salle sokszor emlegette tanítványainak, hogy az isteni Gondviselés irányított mindent az ő szerzetükben. De sehol sem látszik ez meg annyira, mint éppen annak alapításában.

A fiatal kanonok Reimsben élt, gyönyörű palotában, testvérei körében. Elhalt szülei helyett ő neveli őket. Maga pedig folytatja a párizsi egyetemen megkezdett tanulmányait és a teológiai doktorátusra készül. Elve volt: „Nem tehetünk semmi jobbat, mint Isten akarata.” Mindig megvolt benne a lelki készség, hogy Isten ujjszólását kövesse. Nyel Adorjással való találkozása, 1679-ben, kijelölte számára azt az utat, melyet későbbi életében járnia kellett. Nyel azért ment Reimsbe, hogy ott szegény gyermekek számára ingyenes iskolákat nyisson. *Maillefer* asszony ajánló sorokat is adott neki rokonához, De La Sallehoz, aki aztán szívesen támogatta és irányította Nyelt. Más tanítók is csatlakoztak Nyelhez és iskolái hamar szaporodtak. Mikor aztán Nyel elhagyta Reimset, De La Saller a bizta iskoláit és azok tanítóit. A kapocs mind szorosabb lett, mely De La Sallet az iskolákhoz és tanítóikhoz fűzte. 1681-ben házába fogadta a tanítókat, egy év múlva pedig más házat bérelt számukra és maga is közéjük költözött. Ekkor már feltárult előtte az Isten akarata: hogy egész életét az ifjúság nevelésének szentelje. Igaz, ekkor még nem látta azt a sok szenvedést és megpróbáltatást, mely reá várt, mert akkor, amint ő maga írja, nem merte volna vállalni.

Minden napnak elég a maga baja. Elhatározta, hogy minden nap megteszi, mit az isteni Gondviselés tőle kíván, a reá bízott ügy érdekében. Legelőször is azt kívánta tőle, hogy mondjon le minden emberi segítségről. De La Salle hallgat a kegyelem szavára és önként vállalja a szegénységet és megvettetést. 1683-ban lemond kanonokságáról. A következő évben beállt nagy éhínséget pedig felhasználja, hogy több mint 40.000 livrest (frank) kitevő örökségét szétossza a szegények között. Isten nagylelkűségét a felvilágosító

kegyelem özönével jutalmazza. 1684-ben összehívja tanítványait, szerzetesi ruhát öltenek és De La Salle pontosan meghatározza a szerzet célját. Nagyon jól érezte, mi hiányzik az Egyházban és házában. Hiányzott olyan férfiak közössége, kik a szegény fiúk nevelésének és tanításának szentelik magukat; kik tanulással, imával, erények gyakorlásával, hivatásukhoz szükséges képességeik kiművelésével készülnek fontos és sok tapintatot kívánó hivatásuk betöltésére. A Keresztény Iskolatestvérek Társulata volt hivatva ezt a hiányt pótolni. Érdekes volna tanulmányozni az idők kívánalmainak megfelelő szervezetét, a kort és helyet, ahol létrejött és a különféle maga elé kitűzött célokat. Ha ezt megtennők, igazolhatnók *Bonald* szavait: „A testvérek szerzete az emberi bölcsesség és tudás mesterműve.” De ez messze vezetne célunktól.

Nem emeltük ki azonban eddig, hogy amily gonddal dolgozott De La Salle szerzete megalapításán, éppoly nagyon foglalkoztatta az a gondolat is, hogy képzőt állítson fel világi tanítók számára. Pedig ezt bizonyítja az a többszörös próbálkozás, melyre vállalkozott és első életírójának és barátjának, *Blain* kanonoknak tanúsága is. „Terve, melyet szerzetéről készített, magában foglalta a testvérek szerzetét a városok, és világi tanítók képzését a falvak számára. Mindig azt hitte — mondja tovább *Blain* máshol — hogy hiányzik szerzetéből valami, s hogy szerzete nem szolgál az Egyháznak eléggé mindaddig, míg nem nevel mind a város, mind a falu számára vallásos tanítókat, kik képesek az ifjúságot a nekik szükséges tanításban és nevelésben részesíteni.” Azt is látjuk, hogy apostoli hivatása első éveitől kezdve mindig kereste az eszközöket és módokat, hogy jó világi tanítókat képezzen, főleg a falu számára.

1683-ban történt. Tanítványai még akkor nem viseltek szerzetesi ruhát, de már nemcsak Reimsben, hanem Rethelben, Chateau-Porcienben és Laonban is tanítottak. Jóhírük mindenfelé elterjedt, de nem voltak annyian, hogy eleget tehettek volna a minden oldalról jövő meghívásnak. De La Salle szerette volna a falusi iskolákat is éppúgy ellátni tanítókkal, mint a városiakat. A legrégebbi dokumentum, mely ezt a szándékát bizonyítja, *Remi Favart* reimsi kanonktól származik, aki ezt írja: „De La Salle Rethelben a Nagyt utcában 2500 livresért vett egy házat; a vételhez a pénzt egy magái megnevezni nem akaró személy adta, azzal a kikötéssel, hogy a házban De La Salle úr, reimsi kanonok iskolát nyisson retheli fiúk számára és lakást adjon azok tanítóinak; azonkívül, ha lehet, képzőt is állítson fel, hogy abban a reimsi egyházmegye falusi iskolái számára tanítókat képezzen.”

Felhívjuk itt a figyelmet a záradékra, mely a felállítandó képzőre vonatkozik: *képzőt is állítson fel, ha lehet.* Ez azt jelenti, hogy De La Salle nagyon szerette volna ezt az igen fontos intézményt mielőbb megszervezni, de egyben látta a leküzdhetetlen akadályokat is. Mik voltak ezek az akadályok? Valószínűleg nem állott rendelkezésére megfelelő ember, akivel ezt a fontos művet megkezdhette

volna. Miután nem sikerült azonnal ilyen embert találnia, kénytelen volt tervét elodáznia.

A reimsi tanítóképző. 1684. — Fáradozásait 1684-ben siker koronázta. Felállította Reimsban az első tanítóképző-intézetet, melyről a neveléstörténet tud. A testvérek iskoláikban szép sikereket értek el. Mindenfelé felfigyeltek az elért eredményekre. A plébánosok mindenfelől De La Sallehoz fordultak s kérték, hogy az ő iskolájában és az ő módszere szerint képzett tanítókat adjon nekik. Sajnos, nem volt elég testvére, hogy kívánságaikat kielégíthesse. Azonkívül, elhatározása szerint, a testvéreknek közösségekben kell élniök és működniök, nem egyezhetett tehát abba, hogy egy iskolában csak egy testvér tanítson. A falusi iskolákban pedig rendszerint egy tanító elegendő volt az oktatás ellátására és anyagiak sem voltak több tanerő fizetésére. De La Salle segíteni akart a kis iskolákon és plébánosaikon, azért azt tanácsolta nekik, válasszanak ki plébániájuk fiatal emberei közül jámbor és értelmes ifjakat s ő azokat kiképzzi tanítókká. A plébánosok elfogadták az ajánlatot és a tanítóképző 1684-ben Reimsban, a Rue Neuve-ben, egy bérelt épületben, megnyílt. „A ház hamar megtelt — írja Blain kanonok, De La Salle kortársa és első életírója — mert a buzgó főnök lelkesedett, amikor látta ezt a csoportot, mely majd helyettesíti a falun a testvéreket, elviszi oda a tudás és jámborság magvát; nagy szeretettel fogadta őket és számukra a testvérekétől elkülönített szemináriumot szervezett.”

A tanulók száma nemsokára 30 lett. Ingyen kaptak oktatást, lakást, étkezést és mosást. „Az intézmények szaporodása többletkiadással járt, ami De La Salle vállára nehezedett. A plébánosok elküldték a fiatal embereket hozzá, hogy kiképezze őket, de a kiadásokra nem gondoltak. Azt várták, hogy De La Salle egész munkát fog végezni és gondoskodik azok testi szükségleteiről is, kiknek szellemi kiképzését elvállalta. Nem is csalódtak.” (Blain.) „Mióta De La Salle vagyonát elosztotta a szegények közt, Istenre bízta nagy családja ellátását. Nem is csalatkozott az isteni Gondviselésben; rokonai és más ismerősei gondoskodtak élelmezésükről” (Guibert).

A fiatal tanítójelöltek képzése fontos és kényes munka. De La Salle nem is engedte azt át senkinek. Igaz, hogy helyezett egy testvért az intézmény élére, de, mint Blain mondja, „ez a testvér azt De La Salle úr szeme előtt és tanácsai szerint vezette”. A Rue de Neuve-i házban a tanítójelölteknek megvolt a maguk napirendje sajátos gyakorlataival; a magán- és közös imádságnak, a lelki olvasásnak, a vallásosság minden gyakorlásának megvolt a meghatározott ideje. „A jelöltek tanultak írni, olvasni, egyházi éneket és mindazt, amit jövendőbeli hivatásuk megkívánt” (Blain).

De La Salle szép eredményeket ért el. Oly jól sikerült az elgondolása szerinti képzés, hogy a tanítójelöltek külsőleg, ruhájuk szerint különböztek a testvérektől, belsőleg a szerénységben és összeszedettségben pedig hasonlítottak hozzájuk”. Többen a tanító-

képzőből belépek a testvérek noviciátusába. „Azok pedig, akik visszatértek azokhoz, akik küldték őket, sohasem feledték el sem a házat, sem azt, aki őket oly szeretettel nevelte. Mindig atyjuknak tekintették és gyermeki szeretettel ragaszkodtak hozzá.”

Az 1684-ben felállított képző addig állt fenn, míg De La Salle személyesen vezette, azaz 1688-ig. Ekkor Párizsba kellett mennie. A képző élére *L'Heureux* Henrik testvért állította. Néhány hónap mulva ezt a testvért Párisba, a Sorbonne-egyetemre küldte. Utódja János testvér lett. Nagyon erényes szerzetes volt az és később sok szolgálatot tett a rendnek. De ekkor még fiatal és tapasztalatlan volt. Így a képző nemsokára megszűnt.

A második retheli terv. — Mazarin bíboros egyik sógora özvegyeségre jutván, a nagy Mazarin-vagyon örököse és hercege lett. Visszavonult retheli birtokára, jámborságnak és jótékonyáságnak szentelte életét. Vagyonát különösen a népoktatás támogatására fordította. Így bizonyos értelemben De La Salle munkatársa lett. Több iskola megnyitásánál tekintélyével és pénzével támogatta.

1685-ben De La Salle reimsi képzője már szépen virágzott. Ez mind jobban megerősítette szándékában, hogy a falusi iskoláknak is oly lelkesítő tanítókat ad, amilyenek a testvérek a városi iskoláknak. Eszébe jutott 2 év előtti retheli terve. Mosi már kivihetőnek találta. Elment jötevőjéhez, Mazarin herceghez és kérte, tegyen alapítványt a tanítójelöltek számára. A szerződés, melyet 1685. augusztus 20-án kötöttek, a mai napig megvan. Ebben a herceg kijelenti, hogy „már néhány éve tervezi oly intézmény létesítését, melyben mint melegágyban, fiatal embereket tanítókká neveljenek, hogy ezek a mazarini hercegség plébániáin, falvain és tanyáin az egészséges tudományt és a polgári életre szükséges elveket elhítsék”. Továbbá kijelenti, hogy az intézmény vezetését De La Salle-ra bízta és 17 ösztöndíjas helyet alapít. E helyekre De La Salle választ ki megfelelő ifjakat, kiket aztán ellát és kiképez, hogy hivatalukat a hercegség helységeiben megfelelően el tudják látni. Végül a herceg 3.300 livrest tett le alapítványul és megígérte, hogy azt negyedévenkénti részletekben De La Salle-nak, vagy az általa kijelölt személynek kifizeti.

Miután így mindent elrendeztek, csak az egyházi jóváhagyás volt hátra. Sajnos, De La Salle korát túlságosan megelőzte. Néhány egyházi ember elhatározta, hogy megakadályozza az intézmény létrejöttét. Sikerült a püspöki helynököt és a reimsi érseket megnyerniök. Mikor a herceg és De La Salle megjelentek *Le Tellier* érseknél, hogy tervükhöz a jóváhagyást kérik, egy az ő ügyükkel szemben elfogult embert találtak, aki gúnyt űzött belőlük, mondván: „Íme, itt van két bolond.” — „Csak egy” — felelte De La Salle alázasan.

Nem tudjuk, lett-e később valami a tervből, de miután az egyházmegeje feje ellenezte és semmiféle okmányt sem találunk a képzőre vonatkozólag, fel kell tételeznünk, hogy a terv dugába dőlt.

Montcornet, 1685. — Mazarin herceg nagyon elkeseredett, hogy

Le Tellier érsek szembeszállt tervével. Különösen rosszul esett neki, hogy oly kiváló ember tette ezt. De La Salle azonban újra lelket öntött a hercegbe és azt tanácsolta neki, hogy Montcornet hercegségben alapítson tanítóképzőt, amely a laon-i püspök fennhatósága alá tartozik.

A herceg megsemmisítette az előbbi szerződést és 1685. szeptember 22-én új megállapodást létesített. A képzősök számát 3-ra redukálták, mert a hercegségben kevés iskola volt. A herceg kötelezte magát, hogy gondoskodik az épületről, annak berendezéséről és minden szükségről. Minden növendék után 200 livres ösztöndíjat ígért. A laoni püspök dicsérte a herceg nagylelkűségét és örömmel adta meg a jóváhagyást. Azonban nincs tudomásunk, hogy az iskola megnőtt volna.

Párizs, Szent Kasszián, 1698. — 1688-ban De La Salle áthelyezte a rend székhelyét Párizsba, a Princesse-utcába. Miután a helyiségek hamarosan szűknek bizonyultak, 1691-ben Párizs külvárosában, Vaugirardban bérelt egy hatalmas épülettömböt, ahol különféle intézményeket létesített. Ide jöttek össze minden csütörtökön és vasárnap az összes párizsi és párizskörnyéki testvérek, hogy a szünnapokon atyjuk és alapítójuk körében legyenek, példáján és tanításain felbuzduljanak nehéz hivatásuk gyakorlásában. Itt töltötték a nagyvakációt is. Az egész intézményt Szent Kasszián oltalma alá helyezte.

A testvérek száma állandóan növekedett. Azonban De La Salle mindig fájdalmasan érezte a reimsi tanítóképző megszűnését. Éppen azért elhatározta, hogy újra állít képzőt világi tanítók képzésére. Tervét 1698-ban valósította meg. A Szent Kasszián-ház „hajléka lett 35—40 ifjúnak, kiket egyedül arra képeztek, hogy jó tanítókká legyenek és jó keresztény nevelésben részesítsék Párizs és a királyság többi területének szegény gyermekeit.”

Párizs, Szent Ipoly, 1699. — A testvérek iskolái állandóan szaporodtak Párizsban. *Lebreton Mihály* plébános De La Salle-tól két testvért kért, hogy Szent Ipoly-plébánián a szegény gyermekeket tanítsák. A tudós és szentéletű pap többször beszélgetett De La Salle-lal a rendről, céljáról és iskoláiról. Egy alkalommal a tanítóképzőkről is szó esett. *Lebreton* felajánotta közreműködését egy ilyen tanítóképző felállításához. Egyik barátja épületet adott a képzőnek, másik évi 800 livrest, a többi pedig minden módon előmozdította annak ügyeit, úgy, hogy a képző 1699-ben meg is nyílt.

A növendékeket egy egyháziakból és a testvérek igazgatóiból alakult bizottság válogatta ki. De La Salle csak olyanokat engedett felvenni, kiknek képességei megfelelők és viselkedése kifogástalan volt.

„A házat, melyben laknak — írja De La Salle egyik emlékiratában — szemináriumnak nevezik. A növendékek csak néhány évig maradnak ott, addig, míg teljesen kiképeztetnek mind jámborság, mind pedig foglalkozásukat tekintve. Ingyen részesülnek tanításban, ellátásban és mosásban. Azután elhelyezkednek falvakon,

mezővárosokon és ott tanítói munkát végeznek. S miután így elhelyezkedtek, semmiféle összeköttetésben sincsenek rendi közösségeinkkel, legfeljebb illendőségből. Mi szívesen fogadjuk őket, ha le'ki gyakorlatra jönnek. Feketeszínű világi ruhát viselnek. Semmi másban nem különböznek a világiaktól, csak abban, hogy rabatust (két 12 cm hosszú és 7 cm széles fehér vászon, a nyakba akasztva) és "rövidebb haját viselnek."

A képző vezetését Vuyart Miklós testvérré bízta. Napirendje hasonlított a testvérekéhez. „Fél ötkor keltek, 9-kor feküdtek. Ima, lelki olvasás, lelkiismeretvizsgálás váltakoztak a hivatásos kiképzés gyakorlataival. A csendhallgatást és összeszedettséget éppúgy gyakorolták, mint a testvérek többi ájtatosságait.” A tanulmányi rend magában foglalta a katekizmust, az olvasást, a nyelvtant, a helyesírást, az aritmetikát, a súlyok és mértékek ismeretét és végül az egyházi éneket. A falusi tanítók kántoroskodtak is, éppen azért De La Salle képzőiben nagy gonddal tanulták az egyházi éneket, úgy, hogy De La Salle joggal mondhatta emlékiratában: „Szemináriummunk növendékeit tökéletesen megtanítjuk az éneklésre.”

Jól tudta azt, mily fontos és szükséges, hogy a növendékeket a tanítás és nevelés nehéz művészetébe bevezessék. Az elmélet fontos és hasznos, de annak alkalmazása, gyakorlott tanító vezetése mellett, elmaradhatatlan. Azért a képzőhöz egy kétosztályú elemi iskolát is csatolt. Az egyikben Vuyart testvértársa tanított, „a másikban pedig a testvér felügyelete mellett a képzősök valamelyike. Az összes jelöltek sora kerültek, hogy megtanulják és hozzászokjanak az eredményes tanítási módhoz.”

1709-ben *Saint Denis-ben*, Párizs közelében nyílt meg egy tanítóképző. Három gyakorlott testvért helyezett oda De La Salle tanárnak. Egyik közülük elsősorban egyházi zenét tanított. Ugyanaz a szabályzat lépett ott is életbe, ami Párizsban és Reimsben volt. Ugyanaz volt a tanterv és az eredmény is. Mindenfelől dicséretekkel halmozták el. Párizs bíboros-érseke, *Noailles* többször meglátogatta. Sőt maga XIV. Lajos király is érdeklődött az iskola iránt és egy rendelettel mentesítette a katonai beszállásolás alól.

Az elmondottakból kiviláglik, hogy De La Salle Szent Jánost egész életében foglalkoztatta a gondolat, hogy világi tanítók számára tanítóképzőket létesítsen és valóban fel is állította 1684-ben Reimsben az első tanítóképzőt, melyről a neveléstörténet tud. Ezenkívül élettörténete 3 próbálkozásról és 3 tényleg felállított tanítóképzőről közöl hiteles értesülést.

Látjuk továbbá, hogy 1. De La Salle szigorúan kiválasztotta a növendékeket. Csak a megfelelő testi és szellemi adottságokkal rendelkező és példás magaviseletű fiúkat vett fel képzőibe. A plébánosok, a testvérek igazgatói és a volt növendékek küldték elsősorban a jelölteket.

2. De La Salle képzői szigorúan autonóm intézmények voltak. Semmi másra nem szolgáltak, mint világi tanítók képzésére. Pl. Párizsban a Rue de Neuve-ben 3 intézmény volt. A rendi testvérek kö-

zössége, a tanítóképző és a rendi jelöltek. „A három csoportnak külön van a lakása, oratoriuma, ebédlője és üdülőhelye (udvara, kertje)”, — mondja De La Salle említett emlékiratában. „Csak a konyha közös, mely a három elkülönített ebédlőt ellátja” — írja Blain. De La Salle képzőinek növendékei mindnyájan internátusban laktak, hol „ingyen kaptak lakást, ellátást és mosást”.

3. A tanulmányi idő több év volt. A növendékek addig maradtak a képzőben, míg minden szükséges ismeretet megszereztek s az eredményeket és szokásokat elsajátították, melyekre hivatásuk gyakorlásában szükségük volt. „De La Salle a falusi fiúkat új emberekké nevelte, kik aztán telve buzgósággal és lelkesedéssel mentek vissza a falura, hogy a keresztény hitet tanítsák és a gyermekeket neveljék”, mondja Blain.

4. A tanulmányi rendet úgy állította össze, hogy az magában foglalta mindazt, amit a tanítónak tanítania kellett, természetesen olyan nívón, mely magasan felette állott a miljönek, melybe a tanító került.

5. A tanító gyakorlati kiképzését biztosította a képző mellé felállított gyakorlóiskolával.

6. A tanítóképző tanulmányi és fegyelmi rendje csodálatosan szolgálta a tanítójelölt lelki kiképzését is. A jámborság gyakorlatainak, a lelki olvasásnak, az elmélkedésnek és a lelkiismeretvizsgálatnak is megvolt a maga ideje. De La Salle képzőinek kiemelkedő jellege: a vallásos nevelés.

7. A képzők tanári testülete válogatott férfiakból állott. Olyan embereket igyekezett odaállítani, akik tudás, erény és tanítói rátermettség dolgában egyaránt megállják helyüket.

8. Tanítványai, habár elszéledtek, nem feledkeztek meg azokról, kik őket kiképezték. Időről-időre visszatértek a testvérekhez, hogy a lelkigyakorlatokban megújuljanak a vallásosságban, szép hivatásuk iránti szeretetben és a buzgóságban. Igazi gyermeki szeretettel ragaszkodtak hozzájuk.

9. Hozzá kell még fűznünk, hogy tanítványainak *Keresztény Iskolák Vezetése* (Conduite des Écoles Chrétiennes) c. könyvében pompás vezérkönyvet adott. E könyv elméleti tanulmányainak és gyakorlati tapasztalatainak eredménye. Minden pedagógiai szabálya a gyermek teljes ismeretén alapul. Ismeri annak természetét, természeti készségeit és természetfeletti energiáit, ideiglenes és örök célját. Ezeket beállítja a nevelés szolgálatába, melynek célja az evangélium szelleme szerint élő ember, aki először Isten országát keresi; a többi csak másodlagos, de igen reális cél. Mikor előkészíti a gyermeket, hogy korának és hazájának éljen, nem feledkezik meg arról sem, hogy biztosítsa számára az örök boldogságot. E kettős törekvésnél mindig megtalálja a helyes sorrendet; ez teszi pedagógiáját olyan gyakorlativá és elért eredményeit olyan teljessé.

Horváth B. Kristóf.

I R O D A L O M.

Uherkovich Gábor: *A korszerű biológiai oktatás* (kialakulása és főbb tartalmi vonásai). — Közlemények a szegedi Ferencz József-Tudományegyetem Pedagógiai-Lélektani Intézetéből. 31. szám. Szeged, 1940. 98 oldal, 8 ábrával.

A szerző munkája doktori értekezés, de közérdekű jelentőségénél fogva messze kiemelkedik a szokásos disszertációk közül. Két nagy részre tagolódik. Bevezető részre, melyben a biológiai oktatás történetét adja, és a korszerű biológiai oktatás minden fontos kérdését tárgyaló részre.

A *Bevezetésben* legelőször a biológia szó értelmét világítja meg. A régebbi és tágabb értelmezést fogadja el, amely a biológián „az élet tudományát, az életről szóló tudományok összességét” érti. A továbbiakban vázolja a biológia tudományának belső tagozódását.

A biológia történetét Aristotelessel kezdi. Ő volt az első, akinek műveiből „sok frissesség és valódi biológiai lényeglátás” áradt. Megemlékezik Dioscoridesről, majd a középkori természettudományi munkák szerzőiről, akik bizony még Aristotelesé szintéig sem tudtak felemelkedni. A természettudományok fellendülése a XVI. században indult meg. Okai a Verulamii Bacon hatására kifejlődő induktív módszer és a könyvnyomtatás, illetve a képsokszorosítás. Az új korszak új szellem Comenius révén csakhamar az iskolában is érezteti hatását. Hirdette, hogy ne a könyvből, hanem az élő természetből tanuljanak a növendékek.

A „Linnétől Darwinig” c. fejezetben kifejti Linné nagy hatását, aki a megelőző két évszázad, a biológiai tudományok renaissance századainak igen nagy tömegű összehordott ismereteiben teremtett rendet. Linnétől beszélhetünk igazában biológiáról. Az ő hatására beszélnek még ma is sokan „leíró természettudományok”-ról. A biológia oktatását is jó hosszú ideig csak a leírás, a morfológia jellemezte. Uherkovich részletesen tárgyalja a linnéi irány iskolai követőit, így Salzmannt (1774—1811), akinél már sok ú. n. munkaiskolai gondolat is felszínre került, a pietistákat és a filantropistákat, akiknél már a kirándulások, gyűjtések, iskolai „hortus medicus”-ok, környezetmegismerés, tipustanítás, tehát igen sok mainak gondolt eljárás ismert volt. Lübennél (1804—1873) hosszabban időzik, mert ő volt az, aki „az induktív módszerű fogalomalkotást a biológiai oktatás egész vonalán következetesen bevezette”. Azonban Lüben is még a természet egységét a rendszerben keresi.

A „Darwintól napjainkig” c. fejezetben a szerző azt az utat vázolja, amelyen a természetrajzi oktatás valóban biológiai, életet ismertető oktatássá vált. Szól Sprengel, Lamarck, S. Hilaire, Cuvier, Leuckart, Schleiden munkásságáról, mint Darwin előfutáiról. Darwinnál „az állat, a növény tényleg élőlényé, fejlődő, alakuló, a külvilág hatásaira organikus reakciókkal felelő lényé válik.”

Az új szellemet az iskolában Junge (1830—1906) és különösen Otto Schmeil, a híres tankönyvíró vitte be. Schmeil szemléleti módja még inkább ökológiai, mint biológiai. Roux (1885—1924) tette meg az utolsó lépést a biológia fejlődésében. Hatására lett a biológia az élet vizsgálódásainak a tudományává.

Uherkovich ebben a fejezetben emlékezik meg a hazai korszerű biológiai oktatás két nagy vezérééről: Wagner János ny. kir. főigazgatóról és Greguss Pál egyetemi tanárról. Különösen Greguss volt az, aki sok tankönyvén, cikkén keresztül a magyar biológiai oktatás szükségességét a legszélesebb körökben ismertté tette és elismertette.

A szerző munkája második részében a biológiai oktatás valamennyi kérdésére kitér. A biológiai oktatás célját a természet megismerésében látja. Ennek legbiztosabb útjaként a szülőföld biológiai megismerését jelöli meg.

Foglalkozik a megfigyeléssel s vizsgálja, miképpen illesszük a tanításba. Kitér a megfigyelések területeire, a tanulók megfigyeléseire és a megfigyelési feladatokra. Részletesen szól a kísérletekről, mert „a megfigyelés és kísérletezés a biológiai megismerésnek leglényegesebb, legjellemzőbb eleme”. Itt olvashatunk a növendékek füzetéről, vázlatrajzokról és korszerűen a fényképezésről is. A megfigyelést követő reflexióval kapcsolatosan igen helyesen rámutat arra, hogy ne tévedjünk el sohasem a spekuláció ingoványaira, mert az a korszerű és helyesen értelmezett biológiai oktatás halálát jelentené. Kitér a célszerűség fogalmának a használatára is, amelyet a biológiai oktatásban elég sokszor helytelenül fognak fel.

Tárgyalja a szemléltetés anyagát és módjait. Részletesebb taglalását olvashatjuk a mozgóképpel kapcsolatos tanítási óráknak. Az alkalmoszerű tanítások problémájánál a tanmenetek rugalmasságát hangsúlyozza, de azonnal megjegyzi, hogy évi munkánknak előre megállapított sorrendet kell követnie. Ismerteti a biológiai sétákat, kirándulásokat és a szabadban való tanítást. A kirándulások egyik állandó és talán legmagasabb célját a szülőföldérzék kifejlesztésében látja. A kirándulásokon is érvényesüljön az a pedagógiai alapelv, hogy könnyebbről haladjunk a nehezebbre, vagyis az egyének megismerése vezessen a biológiai közösségek megismerésére.

Újszerűen hangoztatja a szerző, hogy a biológiai megfigyeléseket egészítsük ki a népi vonatkozású adatokkal, mint pl. a népi növény- és állatnevek, a népi magyarázatok stb. gyűjtésével. A táj biológiai arculata így válik teljessé. Ezt a gondolatot különben már a kat. líceumi Utasításban is megtalálhatjuk. A kirándulások legszebb feladata, hogy a növendékek élőhelyek, életközösségek szerint tanuljanak látni. A típusismertetések is lehetőleg az életközösségekbe állítsuk be.

A botanikus kertekről — helyesebb volna azokat biológiai kerteknek felfogni és nevezni — a szerzőnek az a véleménye, hogy azok a nagyvárosokban hézagpótlók. Növényközösségek alapján rendezzük be. Beállításuknál a szülőföld, a környék konkrét példáit utánozzuk.

A munkáltató oktatásban a munka nem lehet öncél. A munkáltatás anyagát és módját is csak biológiai szempontok határozhatják meg. A munkalehetőségek szabadterületiek és szobaiak. A rajz mint kifejezési eszköz igen fontos a biológia oktatásában. Várkonyi szerint „a nyelvet kiegészíti, szilárd alakba öltözteti és mintegy előre jelzi az írást”. A rajzot mindenkor a megismert biológiai tényhez kapcsoljuk. Mindíg alapos szemléltetés előzze meg. Leghelyesebb, ha a rajz a megbeszéléssel párhuzamosan születik. A szkematikus ábrázolásról a szerző mint általánosan elfogdott ábrázolási módról emlékezik meg. Idevonatkozó megállapításait 8 szövegművi ábra világítja meg. A szkematikus ábrázolási mód kimerítő ismertetésekor rámutathatott volna a lényegyet kiemelő rajzolás eljárásoknak a leányiskolákban való fontosságára. Felhívja a figyelmet, hogy a szkematikus rajzok közé iktassunk be bizonyos időközönként teljes pontosságot megkövetelő rajzokat is. A tanulókat a pontos megfigyelésekre is rá kell nevelnünk. A tanító, tanuló rajza, a mintázás és a tanuló füzetére vonatkozó fejtegetések zárják ezt a fejezetet.

Áttekintő képet kapunk az európai biológiai tankönyvirodalomról is.

Az igen tanulságos összehasonlító áttekintés után a szerző saját felfogását is kifejti a korszerű tankönyvekről.

A *pszichotechnikai vizsgálatokat* tárgyaló fejezet tarthat talán az előbbi fejezetek mellett a legáltalánosabb érdeklődésre. Ezek a vizsgálatok kettős gyakorlati célt szolgálnak. 1. A tanulók biológiai felkészültségét kutatják a munka, tehát a tanév megkezdésekor. 2. A nevelő-oktató munka eredményéről adnak felvilágosítást. A különböző vizsgálati módszerek ismertetése után Uherkovich eredeti vizsgálatait közli. Bennünket, liceumi tanárokat különösen a tanéveleji vizsgálatok érdekelhetnek, mert ezek segítségével a több helyről egybegyűlt növendékek tárgyi és élményismereti anyagával jöhetünk némileg tisztába, ami az eredményesebb továbbhaladás szempontjából igen fontos. Uherkovich vizsgálatait fiúkon végezte. Kérdései jórészt a mostani tanév elején hasonló korú, osztályú és nagyjából hasonló tájakról összesereglett leányok előtt is megismételtém. Az eredmények alapján — amelyek közlése egy későbbi cikk feladata — a leányok biológiai oktatása nehezebb feladatnak mutatkozik.

Ezek a vizsgálatok csak a kezdetet jelentik. A tanulók biológiai ismereteinek és tájékozottságának elbírálását lehetővé tevő értékelési alap még hiányzik. Az erre vonatkozó szélesebbkorú kísérleti adatok megállapítása, ami a szerző szavai szerint is „szép magyar pedagógiai feladat lenne”, nem lehet másnak, csak annak a feladata, aki a korszerű biológiai oktatást munkájában olyan szépen kifejtette. A magyar biológusok halála Uherkovich iránt így még fokozódnék.

Részletes irodalmi utalások, jegyzetek, név- és tárgymutató fejezi be a munkát. Szerző a címben foglaltakat, valamint a Bevezetés 8. oldalán kifejtetteket alapos tudományos felkészültséggel, vonzó előadásmóddal mintaszerűen oldotta meg. Könyvét a VKM. 53731/1941. V. ü. o. számú rendeletével a liceumok, tanító(nő)képző-intézetek és óvónőképző-intézetek tanári könyvtára számára beszerzésre ajánlotta. Ezzel a munkát, a szerző kérése nélkül, a legmagasabb hely is elismerte és fémjelzte.

Dr. Hortobágyi Tibor.

Bárczi Géza: *Magyar Szófejtő Szótár.* Budapest, 1941. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, XXIII. 348 lap.

Tanítványaink sokszor fordulnak hozzánk olyan kérdéssel, hogy ez vagy amaz a szó milyen eredetű. Aki nem zárkózott el ilyen kérdések elől, az sokszor kénytelen volt bevallani, hogy maga sem tudja. S ha feleletet keresett a kérdésre, sok utánajárással sem tudott mindig megfelelő eredményre jutni. Mert hol kereshettünk feleletet efféle kérdésekre? Ha megnéztük *Czuczor* és *Fogarasi* szótárát, legtöbbször nem sokkal letünk okosabbak, mert vagy nagyon zavaros magyarázatot kaptunk a keresett szó eredetére, vagy első pillanatra is nyilvánvalóvá lett, hogy téves az ott talált magyarázat. Ha rendelkezésünkre állt a *Gombocz—Melich-féle Magyar etymológiai szótár*, akkor ott is kísérletet tehattünk a szó eredetének kipuhatólására. Itt is több körülmény elvehette kedvünket a további kereséstől. A rövidítések tengerében sokszor teljesen elmerültünk, s nem láttuk a fától az erdőt, a mellékeztől a lényegét. Ha nem voltunk „szakemberek” a nyelvészeti részletkutatásban, gyakran még sem értettük a szótár megfelelő cikkét. De a legnagyobb bosszúságot rendszerint az okozta a szótár használatában, hogy igen-igen sok mindent megtalálhatunk benne, csak éppen azt nem, amit kerestünk. Mert ez az egyébként igen alapos és megbízható szótár csak az *a—e*-kezdetű szótart tartalmazza teljes egészükben, az *f*-kezdetűeknek a vége már hiányzik, a többi betűn

kezdődő szavakból pedig semmit sem találunk meg benne, mert 27 év alatt csak a *franc* szóig jutott el a szótár. Megnézhettük végül még *Horger* Antal közérdekű magyar szófejtéseinek gyűjteményét, a *Magyar Szavak Történetét*. Ez a könyv az egész magyar szókincs területéről közöl szófejtő magyarázatokat, eredményeiben általában megfelel a nyelvtudomány mai színvonalának, fogalmazása is könnyed, érthető, de azért ezt a könyvet is gyakran eredménytelenül kellett félretennünk. A könyv korlátolt terjedelme (193 lap) miatt aránylag kevés szót tárgyal, s csak az érdekesebb szófejtések közlésére szorítkozik. Azonkívül egyes részleteiben ma már elavult, hiszen 18 évvel ezelőtt készült. Végül az is hiánya ennek a könyvnek, hogy semmiféle irodalmi utalást nem tartalmaz az egyes szófejtésekre vonatkozóan, s így azok tanácstalanul tették le a könyvet, akik egyik vagy másik magyarázatban kételkedtek. — Aki ezekben a szótárakban sem talált felvilágosítást a keresett szó eredetére, annak részletmunkákhoz, folyóiratokhoz, néha igazán eldugott helyen megjelent tanulmányokhoz kellett folyamodnia. Hogy ez mennyi utánajárást, keresgélést, idő- és munkaveszteséget jelent, arról bárki maga is meggyőződhetett, ha megpróbálkozott egy-egy szó eredetének tisztázásával.

Bárczi szófejtő szótára tehát valóban házagptóló mű a magyarszakos tanárok számára. De vajon segít-e *Bárczi* az eddig tapasztalt hiányokon? Határozott igennel kell felelnünk. A nagy magyar etimológiai szótár használatában szerzett tapasztalatokat elsősorban annyiban érvényesíti, hogy az egész magyar szókincs tárházából meríti nyagát; tehát azokat a szavakat is tartalmazza, amelyek a nagy szófejtő szótárban csak évtizedek múlva fognak megjelenni. De levonta a nagy etimológiai szótár használatából azt a tanulságot is, hogy a rövidítésekkel igen csinyján kell bánunk, s a használhatóság érdekében a teljesség elvéhez sem ragaszkodhatunk szélsőségesen. *Horger* könyvének tanulságait is értékesítette *Bárczi*. Sokkal több címezőt ölel fel, mint *Horger*, tehát sokkal több kérdésben várunk feleletet tőle. Másrészt pedig irodalmi utasításokat is tartalmaz, tehát aki kételkedik a szótár magyarázatának helyességében, kikeresheti az illető szófejtés részletesebb megokolását is. Ebben az irodalmi tájékoztatásban is helyes érzékkel jár el, mert csak azokra a helyekre hivatkozik, ahol az illető magyarázat vagy a vele kapcsolatos kérdések bővebb tárgyalásban részesülnek, illetve ahol a régibb irodalom egybeállítása, esetleg bírálata is feltalálható. — De hasznosította *Bárczi* a *Czuczor—Fogarasi-féle* szótár tanulságait is, amiket különben már *Gombocz* és *Melich* is alkalmazott. Nem arra törekszik ugyanis, hogy kivétel nélkül minden szót megmagyarázzon, akár helyes a magyarázat, akár helytelen, hanem arra, hogy a közölt magyarázatok lehetőleg mind helyesek legyenek. Ezért igen gondos kritikával megrostálja az eddigi magyarázó-kísérleteket, s nem ritkán arra az eredményre jut, hogy „eredete vitatott”, „eredete ismeretlen”. De rendszerint ilyenkor is megemlíti az eddigi próbálkozásokat.

Bárczi szótára tehát tudományos szempontból is megbecsülést érdemlő, a legkomolyabb igények kielégítésére is számot tartó mű. Hiányai, hibái bizonyosan vannak, magunk sem értünk egyet a szótárral minden részletkérdésben, de ez az anyag természetében rejlik. Mindenesetre egy lépéssel sem marad a tudomány mai színvonala mögött, s éppen azért igen megbízható kalauz mindenki részére, aki a szófejtés iránt érdeklődik.

A tulajdonképeni szótári részt gondosan megírt bevezetés előzi meg. Ebben kifejti az író a követett elveket, s hasznos útmutatást ad a szótár-használatára. Az elvi megállapítások közül különösen hasznos tarthat a figyelemre a szófejtés elveinek ismertetése. Felhívja a figyelmet a véletlen

egyezések megtévesztéseire, a szabályos eltéréseknek, az alak- és jelentésváltozások törvényszerűségének jelentőségére, továbbá a szótörténeti, művelődéstörténeti adatok figyelembevételének szükséges voltára.

A szótár cikkeinek berendezését, a rövidítések mértékét és a magyarázat módját szemléltesse az *ideg* cikk:

ideg [XIV. sz. v. BesztSzj., mai jel. 1757. NyÜSz.] fgr. er., vö. vog. *jāntew* 'ij—ideg, o *jontech*' ua.', f. *jānbee*' ua.', megfelelőjük cser. A m. szó er. jel.-e szintén 'ij—ideg; zsinég' volt, mai jel.-ét a nyelvújítóknak köszönheti (MUSz.; KSz. 14:53; 17:5; FUF. 14:40; NyK. 38:280; JSFOu. 30:5, 72; NyH.; Fgr. Rok. 55; NyÜSz.). Szárm.: ∞ *es* [szn. 1450. MNy. 13:254, mn. 1828. NyÜSz.]; ∞ *esít* (1890. NyÜSz.) nyú.; ∞ *eskedik* [XX. sz.]; ∞ *zet* [1833. NyÜSz.] nyú."

Fölbontva a cikknek szükségszerűen sűrített fogalmazását:

„**ideg**. Ez a szó először a XIV. század végén jelentkezik a Besztercei szójegyzékben, azonban mai jelentésében csak 1757-ben bukkan fel Szily Kálmánnak A magyar nyelvújítás szótára című műve tanúsága szerint. — Finnugor eredetű, tehát a magyar nyelv szókincsének legősibb rétegébe tartozik s egyeztethető a vogul *jāntew* szóval, melynek ij—ideg a jelentése, továbbá az osztyák *jontech* és a finn *jāntee* szavakkal, ezek jelentése ugyanaz, mint a vogul szóé; megvan még e szó a csereemiszenben is. A magyar szó régi jelentése a nyelvtörténeti adatok tanúbizonyossága szerint szintén ij-ideg vagy általában zsinég volt, mai legáltalánosabb jelentését a nyelvújítási mozgalom során tudatosan ruházták rá. — Erre a szóra vonatkozó fontosabb irodalom található *Budenz József* Magyar-ugor szótárában (a lapszám nincs jelezve, mert a kérdéses mű végén igen jó betűrendes szótutató van); a Keleti Szemle című folyóirat XIV. kötetének 53. és XVII. kötetének 5. lapján; a Finnisch-ugrische Forschungen XIV. kötetének 40. lapján; a Nyelvtudományi Közlemények XXXVIII. kötetének 280. lapján; a Journal de la Société Finno-Ougrienne című folyóirat 30. kötete 5. tanulmányának 72. lapján; *Szinnyei József* Magyar nyelvhasznításában (ennek is van szótutatója); *Zsirai Miklós* Finnugor rokonságunk című művének 55. lapján és a már említett Nyelvújítási szótárban. — A szó néhány fontosabb származéka a következő: **ideges**, mint személynév már 1450-ben fölbukkan a Magyar Nyelv című folyóirat XIII. kötetének 254. lapján közölt adat szerint, de mint köznévf. (melléknév) eddigi ismereteink szerint csak 1828-ban fordul elő először, miként a Nyelvújítási szótár megállapítja; **idegesít** még fiatalabb, ugyanazon forrás szerint csak 1890-ben jelentkezik szótárban, s kétségtelenül tudatos alkotás; az **idegeskedik** igét még a századforduló nagyobb szótárai sem ismerik; szintén tudatos alkotás az **idegzet**, melyet 1833-ból jegez fel Szily Kálmán többször említett szótárában."

De bárhol üssük is fel a szótárt, mindenütt komoly, tudományos szempontból is kielégítő, de azért könnyen megérthető cikkeket találunk. Tehát mind magyar szakos, mind más szakos tanárok haszonnal forogtathatják.

Kelemen József.

Baránszky-Jób László: *A magyar öntudat kistükré.* Budapest, 1941. a Felsőkereskedelmi Iskolai Tanárok Nemzeti Szövetségének kiadása, 175 lap. Ára csoportos megrendelés* esetén 1 P.

„Ezt a könyvet azért adtuk ki, mert szükségét láttuk a tankönyvek

* *Thurzó-Nagy Árpád* tanár címén, Budapest, XI., Horthy Miklós-út 96.

kiegészítéseként egy olyan összefoglaló munkának, amely a magyar népszellemi és anyagi értékeit megismerteti ifjúságunkkal, hogy ezáltal fokozzuk és öntudatosabbá tegyük nemzeti érzésünket" — írta 1935-ben e mű első kiadásának előszavában a szerkesztő-bizottság elnöke. Azóta hat év telt el, a könyv régen elfogyott s ezért, de a hazánk helyzetében történt örvendetes változások következtében is, szükségessé vált újra-kibocsátása. Az első kiadás ugyanis „elsősorban a trianoni igazságtalanság elleni küzdelemre igyekezett ifjúságunkat lelkileg felfegyverezni, ez a második inkább a belső revíziót állíthatja előtérbe."

Ennek szolgálatában az egész nemzeti élet lényeges elemein, magyar öntudatunk emelésére alkalmas mozzanatain végigtekintő világos, logikus tagolású könyv négy nagyobb fejezetre oszlik.

Az első *a magyarság világhelyzetét* vázolja: a magyar nép hazáját, ennek egységét, kiterjedését egykor és ma; rámutat földrajzi helyzetünk előnyeire és hátrányaira s végül közli a magyarság számára és elterjedésére vonatkozó legfontosabb adatokat.

A második fejezet — *Mik voltunk?* — a múltba tekint. A bizonyító adatok ügyes csoportosításával kifejti nemzetünk történeti jelentőségét: Európának tett szolgálatainkat, ismerteti a nemzetiségi kérdés kialakulását, felidézi nagy magyar katonák és haditettek emlékezetét s felsorakoztatja neves külföldi államférfiak és tudósok véleményeit rólunk. E kedvező nyilatkozatok nagyrészt azoknak a kiváló egyéniségeknek, nagy magyar művészek, írók, felfedezők, tudósok, technikusok, sportolók hosszú sorának is köszönhetők, akik közül a legnevezetesebbek rövid, de teljesítményeik lényegét jól érzékeltető méltatásban részesülnek.

A múlt dicsősége után a jelen állapotokat veszi számba a könyv, azt: *mik vagyunk?* Kirajzolódnak az olvasó előtt népünk testi-lelki alkata, kedvező és káros vonásokból összeszövődő jelleme, nyelvünknek másokétól elütő képe, a magyar léleknek a művészi alkotásokban (táncban, zenében, irodalomban, képzőművészetekben) megnyilatkozó sajátosságai, majd sorra kerülnek a magyar föld értékei: mezőgazdaságunk, ásványvilágunk kincsei, természeti erőforrásaink és szépségeink is

Ezután a jövő felé irányul tekintetünk; azt keresi: *mik lehetünk?* Egy tanulmány gazdasági boldogulásunk feltételeit boncolgatja, egy másik az önellátás és többtermelés lehetőségeiről tájékoztat, végül, befejezésül, a nacionalizmus annyiszor félreértett és félremagyarázott eszméjének helyes felfogásáról kapunk megszívlelendő tanítást, amely evel a mélyértelmű intellemmel zárul: „Magyar voltodra csak akkor lehetsz büszke, ha veled is büszkélkedhetik nemzeted!"

A könyvet egy kb. harmadfélszáz munkát (könyvet és cikket) felsoroló könyvészeti összeállítás fejezi be, amely a tárgyalt kérdések bővebb tanulmányozásában segítheti az érdeklődőt.

A mű gazdag tartalmának e vázlatos bemutatásból kitűnhetik, hogy a kiadótestület, a szerkesztő és a 16 tanulmány itt névszerint fel nem sorolt, egytől-egyig kiváló szaktudású szerzője fontos és szükséges munkát végzett. Hozzátehetjük, hogy a könyv megírásában, még pedig mind az adatok megválogatásában, mind az előadás hangjában, a csábító lehetőségek ellenére mindannyian nemes mérsékletet tanúsítottak, ami nagymértékben emeli fejtegetéseik hitelét. Mondanivalójukat pedig tiszta magyarságú, világos, egyszerű, de tetszetős nyelvi formába öntötték. E jelességei miatt szeretnők ezt az oktan mellveregetés helyett való tényekre alapozott, józan nemzeti öntudatot lehellő és fejlesztő könyvecskét minden magyar diák, de elsősorban minden tanítójelölt kezében ott látni,

okulásul magának, hasznos útravalóul jövődő népművelő munkájára. De igen jó segítséget nyújthat a szaktanároknak is a tárgyuk körébe vágó magyar értékek összefoglaló ismertetésében, nem egy fejezete pedig szinte kínálkozik osztályfőnöki vagy helyettesítési órán való felolvasásra és megbeszélésre.

Székely Károly.

Dr. Schmidt Ferenc: *A mai leány.* Munkálat az Angolkisasszonyok rom. kat. polgári iskolai tanárképzőjének lélektani dolgozójából. Különlenyomat „A gyermek és ifjúság” 1939—1940. évi számából.

A szerzőt, mint a felsőfokú nőnevelés egyik lelkes munkását, közelről érdekli a műve címéül felvett mai leány, hiszen a mai leány lelkének fejlesztése egyik legfőbb törekvése. A leánytípusok megismerésére 13—20 éves korú leányokkal végzett kísérleteket; összesen 1566 leány feleletet kellett feldolgoznia. A vizsgálat céljára 25 ingerszót állított össze, melyeket a kísérlet végzésekor felírt a táblára, felszólította a leányokat, hogy mindazt írják le, ami az ingerszavakkal kapcsolatban eszükbe jut. A szavakat nem magyarázta, ebből következik, hogy a kapott feleletek teljesen különböző oldalról fogták meg és világították meg az ingerszavakat. A sok különféle feleletben azonban bizonyos típusokat lehetett megállapítani. Ezek egy részének összeállítása és rövid jellemzése az előttünk fekvő munka. A 25 ingerszó közül négyre adott feleleteket dolgozta fel a szerző tanulmányában. A négy ingerszó: fiú-férfi, leány, vénleány, játék-baba. Az ezekre adott feleleteket típusok szerint csoportosította, szám szerinti és százalékos eredményeket tüntetett fel, s minden csoportban közölte a legjellegzetesebb feleleteket a leányok életkorának megfelelő sorrendben. Schmidt Ferenc tanulmányát érdeklődéssel olvashatja minden nevelő, különösen az, aki leányok nevelésével foglalkozik. Művének befejezésében a négyféle felelet alapján megpróbálja megrajzolni a mai leány képét. A szerző maga is tudja, hogy ez a kép teljes nem lehet, mert a négy ingerszóra adott válaszból nem ismerhető meg a mai leány. Érdeklődéssel várjuk a szerző kísérleteinek további feldolgozását.

Szomborné Szántó Lenke.

Bohdaneczky Edvin: *Csanád vármegye nemzetiségi és gazdasági viszonyai a XVIII. században.* (Csanádvármegyei Könyvtár. 36 sz.) Makó, 1940. 8°. 92 l.

A magyar föld képének a történeti megrázkódtatások során való változásai a magyar történetírás újabb vizsgálati anyagához tartoznak. A kor hangulata is megköveteli, hogy településtörténeti és azon keresztül népiségtörténeti és nemzetiségi kérdésekkel foglalkozzunk, mert a történeti jog-cím egyes területek birtokáért csak a feltárt történelmi anyag ismeretén alapulhat. A kisebb területi egységek, vármegyék, települési, népiségi, és gazdasági viszonyaival foglalkozó munkák ezért jó szolgálatot tesznek a magyarságnak, azonkívül, hogy ezeknek általános történeti értékük is van: bekapcsolják ezeket a területeket a magyar történet nagyobb egységébe. Nagyobb, egységes vidékek, vagy esetleg az egész magyar föld ilyenirányú szintézisét csak a részletmunkák segítségével adhatjuk meg.

Bohdaneczky Edvinnek, a munkácsi tanítóképző-int. tanárának munkája azt a folyamatot akarja végig kísérni, ahogyan az ősi vármegye a török pusztítása után a XVIII. sz. folyamán újra felépült és benépesült. E közben alakult ki az addig színmagyar vármegyének a nemzetiségi képe, az egymás mellett élő nemzetiségek külön életformáival. Szemünk előtt folyik az az általánosan ismert jelenség, hogy ahogyan a magyarság a vármegyében

elpusztult, ugyanolyan ütemben kezdtek a területén megjelenni az idegen népelemek. Először csak beszivárgások történtek egyes községekbe, vagy inkább azoknak az üresen maradt területére. A bevándorlás az egész török uralom alatt folytonosan tartott, s különösen megerősödött akkor, amikor a hódoltság vége felé a határörvidék felállításával a hivatalos tényezők is elősegítették. A határörvidékek hatásköre Csanád vármegye területére is kiterjedt és mint máshol is, a nemzetiségek kialakuló, a magyarságtól elütő életmódja így megerősödhetett. Elősegítette ezt a bécsi udvarnak az idegen betelepülőket támogató és kiváltságokban részesítő politikája is. A beköltöző oláh és szerb telepések azonban a határörvidék felállításával, majd megszüntetésével járó vándorlásaikkal csak zavarták a vármegye még alig konszolidálódó nyugalmit és főleg csökkentették a közbiztonságot. Növelték a bajokat a súlyos adóterhek, a Maros kiöntései, a beszállásolt katonák garázdálkodása, ami ellen nem használt sem a budai kamara oltalomlevele, sem pedig a pallosjog megszerzése. E mellett a pestis is szedte áldozatait.

A vármegyébe költöző oláh és rác népesség a kiüldözések után visszatérő magyarságtól lényegesen különbözött életmódjában is. Állatállományát legeltetve állandóan vándorolt; a rácság egy része a határörvidéken katonáskodott. A szétfutott magyar falvakra rátelepedtek, adót kiváltságaik miatt alig fizettek. A határörvidék megszűnése után az idegen lakosság egy része kitarodott, de később ismét történtek betelepülések. A vármegye nemzetiségi összetétele a század folyamán alakult ki. A névelemzés eredményei nagyfokú keveredést mutatnak (vegyes nevek) a magyarság és az idegenek részéről egyaránt.

A dolgozat második része a gazdasági viszonyokkal foglalkozik. Leírja a török által az országban általánosan előidézett jelenségeket a vármegyére vonatkoztatva. Az elpusztult falvak helyét nagy mezővárosok váltják fel vármegyékre kiterjedő hatalmas pusztáikkal. A falvak új települési rendje alakul ki. A városok körül lévő puszták nagy része kincstári kezelésbe került, az adta bérbe őket, főleg idegeneknek, akik itt rablógazdálkodást folytattak. A tanyarendszer a vármegye területén is kialakult. A lakosság életmódja a beköltözött idegenek és a változott viszonyok hatására teljesen átalakult. Főfoglalkozás az állattenyésztés lett, a földmívelés csak a század utolsó éveiben kezdett ismét virágzni. Számbajöhető ipar és kereskedelem alig volt. A nagy adók mellett a jövedelmi ágak száma (állatvásárok, termények értékesítése, boreladás, esetleg halászat) igen gyér volt. A század második felében a zsidóság is erősen szerephez jutott. Makón pl. külön zsidó község (kommunitás) alakult.

Külön fejezet foglalkozik Makó püspöki város szervezetével, földesuraival, lakóival, a város gazdálkodásával és igazgatásával.

A könyv alapos tanulmány és a helyi vármegyei és városi levéltárak iratanyaga alapján készült. Ügyesen használja fel a forrásanyagot. Módszere a nemzetiségi viszonyok tárgyalásánál a névelemzés, amit ki lehetett volna terjeszteni a vármegye néhány községének (Földeák, Magyarcsanád, Battonya) az irattárában bőven található névanyagra is (főleg a dicalis conscriptio-ra). Az író igyekszik az országos viszonyokkal is összekapcsolni a vármegye életét, ami főleg a török pusztításainak a leírásában sikerült. Bizonyos, hogy a nemzetiségi kérdés részletes tárgyalása és a felhasznált statisztikai adatok tanulása ma nagy érdeklődésre tarthat számot.

Varju Sándor.

H I R E K.

Balázs Béla kitüntetése. — A Kormányzó a m. kir. miniszterelnök előterjesztésére Balázs Béla ny. tanügyi főtanácsosnak több mint három évtizeden át kifejtett kiválóan értékes munkássága elismerésül a Magyar Érdemrend középkeresztjét adományozta. Méltó jutalma ez a kitüntetés a lankadatlan munkában eltöltött életnek. Balázs Béla pályája szakadatlanul felfelé törő lendülettel haladt. Tanár, igazgató, főigazgató, majd a tanítóképzői ügyek szakelőadója a kultuszminisztériumban. Kitűnő tanár, mintaszerű igazgató, irányításra teremtett főigazgató, bölcs tájékozottságú főtisztviselő volt. Az ő útmutatásai szerint épült a jászberényi áll. tanítóképző, mely azóta is hazánk legkorszerűbb iskolaépületei közé tartozik. Főigazgatói és szakelőadói tevékenysége csúcsteljesítmény, e munkakörök eszményi magasságú ellátása volt. A legcsekélyebb ügygel szinte példátlan lelkiismeretességgel és gondossággal foglalkozott. Mindig az igazság eszménye lebegett szeme előtt. Személyi ügyekben a hivatásrendi szervezet irányította: a megfelelő embert a megfelelő helyre! Szívélyességére és jóindulatára is sokan gondolnak halálával. Az igazság szigorú határain belül szívvel intézte a tanítóképzés ügyes-bajos dolgait. A legmagasabb helyről jött kitüntetését elégtétellel és örvendező lélekkel vettük hírül. Az ilyen magasan ívelő pályát méltán érte Kormányzó Urunk nagyértékű kitüntetése. A tanítóképző tanárság büszke öröme és soha el nem múló halála pedig abban a hő kívánságban jut kifejezésre: áldja meg a Mindenható a magyar tanítónévelés áldásos tevékenységű munkását egészséggel és hosszú élettel!

Kinevezés. — A közokt. miniszter az iskolán kívüli népművelő munka felügyeletével és ellenőrzésével az 1941—42. tanév tartamára a történeti Erdély területén szervezett bizottság tagjává Domokos Pál Péter kolozsvári áll. tanítóképző-int. igazgatót kinevezte.

Előléptetés. — A kormányzó a közokt. miniszter előterjesztésére dr. Cseh Arnold izr. tanítóképző-int. r. tanárt a VI. fiz. osztály 3. fokozatába előléptette.

Gyakorlóisk. tanítói kinevezések. — A közokt. miniszter Szamosfalvi Imre verségi rk. el. isk. tanítót a kiskunfélegyházi áll. tanítóképző-intézet, Magyar Margit kispesti áll. kiségitő isk. tanítónőt a győri áll. tanítóképző-intézet, Fónay Tibor kövágóörsi rk. el. isk. tanítót a kolozsvári áll. tanítóképző-intézet, Simon József kiskaludi rk. el. iskolai tanítót a kolozsvári áll. tanítóképző-intézet, Nemes János velence-újtelepi áll. el. isk. tanítót és Ungvári Gyula miskolci ref. el. isk. tanítót a marosvásárhelyi áll. tanítóképző-intézet, végül Halmai Olivér sárszentlőrinci és SziJ László kispéci evang. el. isk. tanítókat a székelykeresztúri áll. tanítóképző-intézet gyakorlóiskolájához az áll. tanítóképző-intézeti gyakorlóiskolai tanítók létszámába rendes gyakorlóisk. tanítókká nevezte ki.

Személyi hírek. — Mesterházy Jenő aug. 20-án *A Szent Jobb őrzési helye* címen tartott előadást a Rádióban. — Dr. Bálint Sándor egyet. m. tanár, a szegedi rk. tanítóképző tanára aug. 23-án *Hogyan éltek a magyarok Szent István idejében* címen adott elő a Rádióban.

Irodalmi szemle. — Bogár Gyula: *A kereskedő irodalmunk tükrében.* (Magyar Lélek, 1941. 7. sz.) — Gyöngyösi Erzsébet: *Óvodai pajták.* (Kisdednevelés, 66. évf. 8. sz.) — Drozdy Gyula: *A nyolcosztályos népiskola tantervének életbeléptetése.* (Néptanítók Lapja, 74. évf. 15. sz.) — Fiala Endre: *A székely kérdés.* (Magyar Lélek, III. évf. 7. sz.) — Drozdy Gyula: *A szubjektív és objektív tehetségvizsgálat.* (Néptanítók Lapja, 74. évf. 14. sz.) — Dr. Garai József: *A személyiség nevelése.* (U. o.)

Felelős szerkesztő és kiadó: Molnár Oszkár.